

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Az élet megújulása Nógrád megyében

A szovjet Vörös Hadseregnek a fasiszta német haderőre mért csapásai, az ország fokozatos felszabadítása lehetővé tették, hogy az élet — immár az új, demokratikus Magyarország felépítésén fáradozó erők vezetésével és irányításával — minél hamarabb visszatérjen a rendes kerékvágásba.

Nógrád megye felszabadulásának időpontjáig az ország jelentős területei (a tiszántúli megyék) már számottevő eredményeket értek el a demokratikus fejlődés útján: így mindenekelőtt említést érdemel, hogy a Kommunista Párt 25 évi illegalitás után újra szabadon folytathatta működését, megkezdte tevékenységét a Szociáldemokrata Párt, és létrejöttek — nem egy helyen a kommunisták ösztönzésére és segítségével — a Nemzeti Parasztpárt és a Független Kisgazdapárt helyi szervezetei is. Ezzel rendelkezésre állott az a szilárd bázis, mely a további fejlődés alapjául szolgálhatott. A feladatokat legvilágosabban ismerő és azokat a legkövetkezetesebben végrehajtó MKP 1944. november 30-án hozta nyilvánosságra a nemzeti újjászűletés programját, melyben többek között sürgette a fasiszta Németországgal való szembefordulást, a hazaárulók felelősségre vonását, a demokratikus szabadságjogokat és legfőképpen a földreformot, mely a magyar parasztság évszázados követelését volt hivatva megoldani.

Az MKP kezdeményezésére a korábban működő Magyar Front pártjai Magyar Nemzeti Függetlenségi Front néven új politikai szövetséget alakítottak ki: ezt az 1944. december 3-án Szegeden rendezett nagygyűlésen jelentették be. Ekkor nagy erővel indult meg a MNFF helyi szerveinek, a nemzeti bizottságoknak a létrehozatala. A nemzeti bizottságok szervezése egyébként már egyes helyeken közvetlenül a felszabadulás utáni napokban megindult, ebben nem kis része volt azoknak az idősebb pártmunkásoknak, akik még az első magyar proletárdiktatúra idején tevékenykedtek és elevenen élt emlékeztükben a helyi tanácsok, direktóriumok működése. Említést érdemelnek ezenkívül az üzemi bizottságok is, melyek szintén 1944. év decemberétől kezdtek alakulni, és — csírájában — magukban foglalták a MKP-nak a nagytőke korlátozását célzó programját is.

Jelentős lépés volt az Ideiglenes Nemzetgyűlés összeülte Debrecenben 1944. év decemberében, mert ezzel létrejött az új államhatalom megtestesítője, a születő demokratikus Magyarország szilárd politikai támasza. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés legfontosabb lépése az volt, hogy elfogadta és egyhangúlag magáévá tette a MNFF programját, megválasztotta az ország Ideiglenes Kormányát. Ezzel egyidőben a felszabadult területeken megtették az első lépéseket az élet normalizálása útján: a termelőmunka megindítása, a közéletbiztosítás, a közigazgatás legelemibb szükségleteinek ellátása jelentette az új néphatalmi szervek tevékenységének legfőbb mozzanatait. Az erre vonatkozó erőfeszítések eredménnyel is jártak, és így a tiszántúli megyékben nagy erővel fogott hozzá a lakosság az elmaradt őszi mezőgazdasági munkák elvégzéséhez, a betakarítatlan termés megvédéséhez; a nemzeti bizottságok eredménnyel szorgalmazták a régi közigazgatási apparátus munkájának megindítását — egyelőre jórészt az ittmaradt régi közigazgatási személyzet alkalmazásával. A városokban kigyulladt a villany, és az iskolákban megkezdődött a tanítás.

Mindezek az erőfeszítések és eredmények azt jelentették, hogy az ezután felszabaduló területek már kész tapasztalatokat vehettek át az élet megindításával, az új, demokratikus Magyarország felépítésének reájuk háruló részfeladataival kapcsolatosan.

Nógrád megye teljes felszabadítása (mint azt az előző számban közölt tanulmányban láthattuk) közel egy teljes hónapot vett igénybe, és természetes, hogy mindaddig, míg a me-

gye területén a harci események folytak, a helyi erők megszerződésére alig kerülhetett sor. Jól mutatja ezt az, hogy az ország felszabadult vidékein ezekben a hetekben már oly' fontos szerepet játszó *nemzeti bizottságok* megszervezése meglehetősen késéssel indult. Sajnos, a rendelkezésre álló forrásanyag hiányosságai nem teszik lehetővé, hogy teljességében megrajzolhassuk e fontos népi szervek létrejöttének és működésének minden mozzanatát. Annyit azonban a meglévő írásos dokumentumok alapján is megállapíthatunk, hogy a nemzeti bizottságok létrejöttében, különösen a salgótarjáni járásban, az MKP-nak jelentős szerepe volt. A megye más részein, így többek között az akkori megyeszékhelyen, Balassagyarmaton, valamint jó néhány mezőgazdasági jellegű községben (amilyen pl. Bokor, Cserháthálap, Cserhátszentiván, Csitár, Galgaguta, Órhalom, Ipolyvece, Nézsa, Palotás stb.) viszont a legeltérőbb világnézetű és a legkülönbözőbb rétegekből származó elemeket tömörítő Független Kisgazda Párt ragadta magához a kezdeményezést, és szerezte meg a többséget, megsejtve nyilvánvalóan azt, hogy a nemzeti bizottságokban elfoglalt vezető szerepük nem kevés segítséget jelent számukra a tömegbefolyásért vívott küzdelemben. A Kisgazda Pártnak erre a lépésére egyrészt az adott lehetőséget, hogy a megyében már a kész, tiszántúli példa nyomán indulhatott meg a nemzeti bizottságok szervezése és így azok létrejöttéhez nem volt feltétlenül szükség arra, hogy alapítóik kizárólag a demokratikus átalakulást a legkövetkezetesebben követelő munkás-paraszt rétegekből kerüljenek ki, másrészt pedig a Független Kisgazda Párt, mint a MNFF tagja, azokkal is el tudta fogadtatni ekkor még magát, akik ugyancsak őszintén kívánták a demokratikus újjászűletést, de esetleg a kommunistákkal szemben bizalmatlanok voltak — nem utolsósorban a negyedszázados ellenforradalmi propaganda eredményeképpen.

A megye nemzeti bizottságainak megalakulását némileg hátráltatta az a körülmény, hogy a felszabadulás időpontjában a megye területén az őszi mezőgazdasági munkák nagyjából már el voltak végezve. A Viharsarokban ugyanis a népi szervek gyors megalakulását döntő mértékben a sürgető mezőgazdasági munkák elvégzéséről való gondoskodás tette szükségessé. Ez az akció természetesen nemcsak mezőgazdasági probléma, hiszen ezzel függött össze a lakosság ellátása, a Vörös Hadsereg harcoló egységeinek támogatása és ezzel a fasiszmus elleni harcba való közvetett bekapcsolódás, és nem utolsósorban az általános néphangulat normális mederbe terelése, melyre az élet minden területének rendezése céljából akkor ott mindennél nagyobb szükség volt. A megyében tehát, mely egyébként is csak részben mezőgazdasági jellegű, az említett körülmény nem hatott olyan erővel, mint a Tiszántúlon vagy a Viharsarokban.

A másik körülmény pedig, mely ugyancsak azt eredményezhette, hogy a nemzeti bizottságok alakulása késve kezdődött és hónapokig elhúzódott, az, hogy 1944. decemberében már megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány, és így a spontánul megalakuló népi szervek működése nem jelentkezett olyan parancsoló szükségszerűséggel, mint az októbertől decemberig felszabadult területeken.

Így nagyrészt érthető, hogy a megye nemzeti bizottságai igen eltérő időpontokban alakultak meg.

Egyes ellenőrizhetetlen adatok szerint néhány községben (Kozárd, Ósagárd) már 1944. decemberében létrejött, ugyanakkor viszont Salgótarján városban a fennmaradt jegyzőkönyv szerint január 28-án alakult meg a nemzeti bizottság. Februárban jöttek létre Balassagyarmat, Mátraszőlős, Baglyasalja, Lucfalva, Zagyvapálfalva, Bocsárlapujtó, Karancskeszti, Nagybárcány, Homokterenye, Kisterenye községek nemzeti bizottságai. A közsé-

gek nagy részében azonban március-április hónapokban került sor a nemzeti bizottságok megalakulására, sőt, néhány községben (Alsópetény, Diósjenő, Erdőkürt) valószínűleg csak 1946. évben.

A nemzeti bizottságok megalakulásának viszonylag késői időpontja azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy a munkásság nem lett volna kellőképpen aktív és nem tette volna meg a szükséges lépéseket arra, hogy a Vörös Hadsereg felszabadító harcai után közvetlenül létrehozza szervezeteit. Már 1945. január 2-án megérkezett Salgótarjánba a Debrecenben székelő Központi Bizottság kiküldötte, és az illegalitásból ismert elvtársak bevonásával megkezdte a párt szervezését. A salgótarjáni pártszervezet (melyet a Liget u. 5. sz. házban alakítottak meg) volt a megyében az első, melyet azonban rövid egymásutánban követték a többi pártszervezetek. Hiánytalan kép a rendelkezésre álló adatokból nem állítható ugyan össze, de a dokumentumanyag és a községek tájékoztatása alapján az állapítható meg, hogy néhány község kivételével (mint pl. Bér, Csitár, Debercsény, Iliny, Csaárd, Patak stb, tehát főként mezőgazdasági jellegű települések) az MKP már 1945. év első felében valamennyi községben megalakította szervezeteit: Salgótarján után talán legkorábban Szécsényben, ahonnan egy beérkezett jelentés január 12-re teszi az MKP helyi szervezetének megalakulását.

Itt említhető meg, hogy a megye területén az 1945. év első felében az MKP-n kívül még a Nemzeti Parasztpárt, a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt végzett széles körű szervező munkát, melynek eredményeként az említett pártok a községek nagy részében kialakították helyi szervezeteiket. (Az NPP-nak nem volt szervezete Bárna, Cered, Dorogháza, Etes, Karancsalja, Karancsberény, Bocsárlapujtő stb. községekben, tehát főként a salgótarjáni iparmedencében, nem jött létre SZDP-pártszervezet Alsótoldon, Csitáron, Debercsényben, Ilinyben, Palotáson, Szandán, Szécsénkén, Varsányban és más, elsősorban mezőgazdasági jellegű községekben. Az FKP-nak sem sikerült mindenütt a szervezés, így kimaradt pl. Cered, Csécsé, Karancsalja, Kazár, Kálló, Tar stb.)

Az MKP első pártszervezeteinek személyi összetételére jellemző, hogy azokban a legális munkásmozgalomban tevékenykedők szerepeltek a legnagyobb számmal. A rendelkezésre álló adatok szerint a megye 12 jelentősebb helységében alakult pártszervezetek vezetőségi tagjainak a száma összesen 75 fő volt, közülük az illegális KMP tagja, volt 25, a legális munkásmozgalomban tevékenykedett 34 és a Tanácsköztársaság aktív résztvevője volt 14.

A pártszervezetek megalakulása tehát az első fontos lépést jelentette az élet megindulásának folyamatában. Az ő hatékony tevékenységük nyomán létrejött nemzeti bizottságok viszont folytatták a munkát, és tevékenységükkel nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az élet minden területén rendeződjenek a viszonyok. Természetes az, hogy munkájuk főként gazdasági jellegű problémák megoldását jelentette. Itt is, mint az Alföldön, nagy gondot kellett fordítani a mezőgazdasági munkák megindítására, igen fontos feladatuk volt továbbá a közellátás megszervezése és e téren a helyi lehetőségek felkutatása. Jelentős szerepet töltöttek be a nemzeti bizottságok a földosztás megindításánál azzal, hogy segítettek a földigénylő bizottságok megalakításában és a parasztság egy részénél a földreformmal szembeni bizalmatlanság eloszlításában. Mindezek mellett szociális, egészségügyi feladatok ellátásával is törődniük kellett, ami elsősorban a Nemzeti Segély akció támogatását jelentette, és gondoskodniuk kellett bizonyos kulturális problémák megoldásáról is. Ezek sorában döntő fontosságú volt az iskolákban a tanítás megkezdése. Sikerült is pl. a salgótarjáni iskolákban már 1945. februárjának második felében a tanítást megindítani.

A nemzeti bizottságok tevékenysége mellett feltétlenül említést kell tennünk egy másik fontos népi szervnek, az *üzemi bizottságoknak* a működéséről is, melyeknek különösen az iparvidéken mutatkozott meg nagy fontosságuk.

Mint köztudott, a felszabadulás időpontjában a hazai és így a Nógrád megyei ipari üzemek is kifosztva állottak, hiszen a német hadvezetőség és a velük szövetséget kötött magyar fasiszta kormányzat minden igyekezetére irányult uralmuk utolsó hetei-

ben, hogy a gyárak leszerelésével, energiatermelő és -szolgáltató részek megsemmisítésével tegyék egyrészt lehetetlenné azok termelőmunkáját, másrészt az elhurcolt gépek és anyagok segítségével a végsőkig folytathassák a német hadigépezet támogatását. A pusztítás nagyságát érzékeltetik a következő adatok: a Salgótarjáni Kőszénbánya összes kára kb. 60 millió pengő (1938-as értékben), melynek eredményeként az 1945-ös termelés az 1942. évinek mindössze csak alig egyharmada lehetett; az acélgár vesztesége termelőgépeiben, -eszközeiben, -anyagiban közel 60 százalékos, pedig légitámadások és egyéb harci cselekmények következtében alig sérült meg valami. A kárösszeg itt kb. 20 millió pengőt tesz ki, de igen számottevő a Budapest—Salgótarjáni Gépgyár és Vasöntő (a Hirsch-gyár), valamint a Zagyvapálfalvi Üvegyár károsodása is. Nyilvánvaló, hogy ebben a rendkívül nehéz helyzetben, melyet még az is tetézt, hogy az ipari üzemek munkáslétszáma is nagymértékben megcsappant, a munkásság rendkívüli lelkesedésére és határozott fellépésére volt szükség, hogy a termelés megindulhasson. A tőkés tulajdonosok, ill. üzemvezetők egy része elmenekült, az itthon maradt vezetők és tulajdonosok első ténykedése elsősorban a Budapesten levő anyavállalatok ügyeinek rendbehozatala, a csúcspanasztervezés stabilizálása volt, és csak később kezdtek foglalkozni a megye területén levő vállalatok problémáival. Így a munkásoktól soraiból a kommunisták kezdeményezésére létrejött üzemi bizottságok szinte akadálytalanul, egymaguk láthatták el az üzemek irányítását.

Az üzemi bizottságok létrehozásában a hazai és nemzetközi tapasztalatokon kívül jól hasznosították az üzemekben az 1919-es tapasztalatokat is. Ennek jele többek között, hogy az acélgárban és az üvegyárban először munkástanács néven kezdett működni az üzemi bizottság. A tagság többsége a politikailag legképzettebb munkások soraiból került ki, természetesen helyet kaptak a szellemi dolgozók is. Az üzemi bizottságok legfontosabb feladata a megrongált bányák, gyárak helyreállítása, üzemképesé tételé, a termelés megindítása volt. Mindenekelőtt meg kellett indítani a villamosáram-szolgáltatást, meg kellett szervezni a helyreállítási munkákat. Előszedték és beépítették az elrejtett gépeket, és így fokozatosan megindulhatott a termelés — volt rá eset, hogy kézi erővel hajtott gépek segítségével.

A termelés megindításán túl fontos feladatot jelentett a dolgozók élelemmel való ellátása. Ennek érdekében az acélgárból héttagú küldöttség kereste fel Debrecenben az Ideiglenes Nemzeti Kormányt. Sikerült is tehergépkocsikat szerezniük, melyeknek segítségével az üzemi bizottságok közvetlen termékcsere-t bonyolíthattak le. Az acélgár vasárut, az üvegyár üvegárut, a tűzhelygyár pedig tűzhelyeket és kályhákat szállított az Alföldre élelmiszer ellenében.

Mindezekon túl az üzemi bizottságok tevékenységének lényeges részét képezte a tőkés termelés és elosztás ellenőrzése. Ezzel párhuzamosan fontos feladatuknak tekintették a szocialista munkaviszonyok kialakítását, az új munkaerőre való nevelést is. Természetes az, hogy a tőkés tulajdon feletti ellenőrzést az üzemek nem egyformán értékelték. Nézeteltérések mutatkoztak az ellenőrzés körének kijelölésében és végrehajtásában, ezért igen nagy jelentősége volt a Minisztertanács 1945. február 3-án elfogadott rendeletének, mely kimondta, hogy az üzemi bizottságok hatásköre kiterjed a munkaviszonyt illető összes ügyekre, az alkalmazottaknak a munkaviszonyból folyó jogainak érvényesítésére, közös gazdasági és jóléti érdekeire (családvédelemre, üzembiztonsági, egészségügyi berendezésekre, kulturális és jóléti intézményekre stb.). Kiterjed a bizottság hatásköre az alkalmazottakkal való bánásmódra, az alkalmazottak fegyelmi ügyeire, a munkaviszályok békés elintézésére, a munkafeltételekre stb.)

Mindazokat a teendőket, melyeket a vonatkozó rendelet az üzemi bizottságok feladataként jelölt meg, az üzemi bizottságok megalakulásuk óta gyakorolták, s így a rendelet tulajdonképpen a már kialakult gyakorlat szentesítése, rendezése volt.

A nemzeti és üzemi bizottságok tehát minden erejükkel az élet megindításának és normális mederbe terelésének munkáján fáradoztak. Eredményességüknek az MKP következetes elvi irányító tevékenysége mellett sikeres előmozdítói voltak legtöbb esetben az újonnan megindult *közigazgatási szervek* is.

A megye ittmaradt vezetői már 1945. január végén összeültek és az egyik árvaszéki ülnököt megbízták az alispáni teendők végzésével. Salgótarjában a helyi nemzeti bizottság február 24-én szervezte meg a városi képviselőtestületet, a helyi önkormányzat testületi szervét. A kommunisták szorgalmazására februárban megkezdte működését a pénzügyigazgatóság, az adóhivatal, áprilisban pedig az Államépítészeti Hivatal, melynek főként az utak karbantartásában volt fontos szerepe. A régi közigazgatási apparátus tehát megindult, de keretei között a régi személyi összetétel új elemekkel, a munkásosztály és parasztság soraiból kikerült személyekkel gyarapodott.

Feltétlenül említést kell tennünk arról a segítségről is, melyet az élet megindítása területén a *szovjet hadsereg* tanúsított a lakossággal, illetve a vezető szervekkel szemben. Már az első napokban megjelent a Vörös Hadsereg plakátja, amely leszögezte, hogy a Vörös Hadsereg nem mint hódító jött Magyarországra, hanem mint olyan hadsereg, amely a német elnyomók igája alól szabadítja fel a lakosságot. A kimondott szónál azonban sokkal hatékonyabban bizonyította segíteni akarását kézzelfogható tényekkel. Így a helyi szovjet parancsnokságok nem egy helyen szorgalmazták az ottmaradt közigazgatási vezetők munkába állását, segítséget nyújtottak a közbiztonsági szervek megszervezésénél. Különösen fontos volt gazdasági támogatásuk: a súlyos igavonóhiányt a lóállomány egy részének mentésével és a lókorhából szabaduló lovak kiutalásával enyhítették, amikor a tavaszi munkák végzése azt megkívánta, a megye területén megszüntették a kötelező munkaszolgálatot (az ún. robotot), a Vörös Hadsereg részére termelő üzemeket fokozatosan visszaadták polgári használatra, a nagyüzemeket (mint pl. az acélgyárat) megrendeléseikkel támogatták, elősegítették a bá-

nyák bányafaszükségletének biztosítását, sőt, a szovjet és román alakulatok számára örölt lisztből a lakosságnak is juttattak. Mindez a néhány kiragadott példa is érzékletesen mutatja, hogy a megye területén működő népi szervek, a nemzeti és üzemi bizottságok súlyos és felelősségteljes feladataik végzése során nem álltak magukra hagyatva.

Az új, demokratikus Magyarország felépítéséért küzdő munkásosztálynak azonban legfőbb segítőtársul, szövetségesül a parasztságot kellett megnyernie, mert csak így válhatott teljessé a munkás-paraszt demokratikus diktatúra, a népi demokratikus forradalom kiinduló alapja.

A parasztság megnyerésének alapvető feltétele volt, hogy kielégítést nyerjen az évszázados földéhség. Ezt a kérdést sehogyan másképpen nem lehetett megnyugtatóan megoldani, mint a nagybirtokok megszüntetése és a *föld szétosztása* útján. A munkásság vezető rétege, az MKP, valamint a befolyásuk alatt álló nemzeti bizottságok világosan látták ezt, és tudták, hogy nem ismétlődhet meg az 1919-ben elkövetett hiba: a nagybirtokból nem szabad rögtön termelészövetkezetet alakítani. Az MNFF 1944. decemberi programja is kimondta a széles körű földreform szükségességét; Nógrád megyében is — még a földreformrendelet megjelenése előtt — határozatot hoztak a föld felosztásáról. A Salgótarjáni Nemzeti Bizottság már február 28-án nyilvánította a nagybirtok felosztásának szükségességét. Nógrád megye területén, bár nem kifejezetten mezőgazdasági jellegű megye, a földosztás rendkívül sürgetőnek mutatkozott, hiszen nagy számban voltak itt található jelentős nagybirtokok (az esztergomi érsekség, a váci püspökség, gróf Pappenheim, báró Prónay, Degenfeld—Schomburg, Osztróucky, Tornyay—Schosberger stb.), melyek területéből, valamint a hazaárulóktól, nyilasoktól stb. — a földosztás során, az 1945. márciusában minden községben megalakult földigénylő (más néven földosztó) bizottságok közreműködésével — közel 200 ezer katasztrális hold területet koboztak el, illetve váltottak meg. Sajnos, még ez a mennyiség is elég kevésnek bizonyult, hiszen a jogosult földigénylők igényeinek a kielégítése is nehézségekbe ütközött. 23 683 igényjogosult földigénylő volt a megye területén (közülük a legnagyobb számban mezőgazdasági munkások, törpebirtokosok és gazdasági cselédek találhatók), akik közül juttatásban részesült 22 081, a megyebeli népesség 9,5 százaléka (az országos átlag 6,6 százalék). Részükre kiosztottak közel 60 ezer kh. földet (a többi terület állami tartalékföld, legelő, házhelyek stb. céljaira maradt vissza), ami azt jelenti, hogy egy igénylő átlagban alig kapott 2—3 holdnyi földterületet.

Az egyes földigénylőknek juttatott földmennyiségekben azonban meglehetősen nagy az eltérés. Olyan községekben, ahol nem volt elegendő a rendelkezésre álló föld, csak egészen kevés jutott (pl. Mihálygergén 800—1000 négyszögöl, Etesen 500 négyszögöltől 3 holdig, Mátramindszenten 1 hold, Hasznoson 1—2 hold, Szilaspogonyban 1,5 hold, Hollókőn 1,5—3 hold igénylőként), másutt viszont általában 3—6 holdnyi terület. Egyes községekben pedig még ennél többet is ki tudtak osztani az igénylőknek (pl. Berkenyén 6—10, Dorogházán 6—8, Galgagután 3—9, Nógrád-megyeren 3—11, Szendehelyen 6—10, Szirákon 5—15 hold között jutott átlagban, sőt, Cereden egyes igénylőknek még 20 hold is).

A földosztás azonban így is jelentősen megváltoztatta a nógrádi falvak arculatát, hiszen megszűntek a parasztságot évszázadok óta kiszippolyozó nagybirtokok, és jóval megnőtt a kisbirtokosok száma. Nyilvánvaló, hogy ez a réteg, az új juttatottak táborába sokkal határozottabban állt ki a demokratikus Magyarország építésének programja mellett és szilárd bázisát képezte a munkás-paraszt szövetségnek, mely a további szocialista fejlődés egyik alapvető feltétele volt.

Az eddig elmondottak néhány kiemelt kérdés bemutatásával igyekeztek rávilágítani annak a néhány hónapnak a jelentőségére, mely a megye felszabadulása, 1944. decembere és az ország teljes felszabadulása, 1945. április 4. között eltelt és melynek során Nógrád megye lakossága megindult a népi demokratikus forradalom útján.

Schneider Miklós

Mit olvasnak a leendő szakmunkások?

Társadalmunk a közmegebecsülés egész értékrendszerét a munkára alapozza. A termelőtevékenység: alkotás, amihez egyre bővülő szellemi ismeret, képesség és tehetség kell. Ahogy van tehetséges orvos, mérnök és tudományos kutató, úgy van tehetséges munkás: csztorgályos, kohász, bányász. A műszaki tudományos forradalom fokozatos térhódításával egyenes arányban nő a művelt, nagy szakmai kultúrájú munkás értéke, társadalmi rangja. Az ifjú nemzedékkel szemben támasztott igények egyben a felnőtt nemzedéknek az ifjúsággal kapcsolatos feladatait is meghatározzák. Nyomatékosan hangsúlyozandó, hogy a differenciáltság követelményeinek megfelelően vegyük figyelembe a különböző ifjúsági rétegek eltérő adottságait, műveltségbeli szintjét, amikor például a könyvtár elsőrendű feladatai között tartozunk pótolni az ösztönző kulturális környezet hiányát a hátrányos indulású gyermekek és fiatalok számára.

Mindezekből kiindulva láttunk hozzá 1973-ban a szakmunkástanulók, e fontos olvasóréteg könyvtári tagságának, olvasmányának, érdeklődési körének felméréséhez a megyei könyvtárban.

A Balassi Bálint Megyei Könyvtárnak 1973-ban 5500 olvasója volt. Ebből szakmunkástanuló 760 fő, ez összolvasóink 14 százaléka. A városban működő két szakmunkásképző intézetben az 1973/74-es tanévben összesen 1550 fő tanult. A tanulók száma a kapott felvilágosítás szerint a korábbi évekhez képest jelentősen (kb. 200 fővel) csökkent. Vizsgálódásunk első részében az érdekelt bennünket, hogy a két iskolából hányan és milyen megoszlásban járnak hozzánk a tanulók.

A megyei könyvtárba beiratkozott 760 fő a tanulók 49 százaléka. Ebből a Mü.M. 211. Intézetből az osztályosok 48,1 százaléka (fiú 45,9 százalék, leány 63,0 százalék), a kereskedelmi és vendéglátóipari intézetből 47,2 százalék (fiú 60,8 százalék, leány 42,5 százalék) olvasóink. (A Kohász Művelődési Központ összes olvasói közül 6,5 százalék, az Öblösüveggyár 11,6 százalék, a Siküveggyár 6,1 százalék szakmunkástanuló. Összevetve: a négy intézménynél 930 fő, azaz az osztályosok 60 százaléka beiratkozott olvasó. Feltételezhető a többszörös beiratkozás lehetősége is: jelen esetben ezt nem vizsgáltuk.)

A kölcsönzési esetek számát 659 tanulónál egész évben, havonkénti bontásban figyeltük. E szerint 3610 alkalommal vittek ki könyvet, azaz átlagban egy tanuló több mint ötször kölcsönzött. A legforgalmasabb hónapok: március (445), november (427), december (399), október (374), február (363), május (355 alkalommal). Júniusban 115, júliusban 163, augusztusban 108 alkalommal vittek ki könyvet: ez természetesen összefügg a szünetidővel, amikor a vidéki diákok ritkábban jönnek be a városba.

Az összes szakmunkástanuló olvasóink közül huzamosabb ideig, nem, vagy csak egy alkalommal kölcsönzött 273 fő. Sajnos, ez a szám magas: csoportos látogatások alkalmával beiratkoznak, de a továbbiakban nem látogatják könyvtárunkat. Feladatunknak tekintjük ezen fiatalok megnyerését annál is inkább, mert az említett intézmények közötti kollektív munkában — helyzetünkből adódóan (központban van a könyvtár, vasút- és buszállomástól 100–150 méterre, olvasóteremmel, hírlapolvasóval és nagy könyvállománnyal rendelkezünk) legfőképpen a bejáró fiatalok szabad idejének hasznos eltöltéséről, olvasóvá neveléséről kell gondoskodnunk.

Október—november hónapban részletes statisztikát vezettünk a szakmunkástanulók által kölcsönzött művekről. A vizsgált időszakban 271 fiú és 103 leány, azaz 374 fiatal 746 alkalommal 2053 könyvet vitt el. Átlagosan tehát 2 esetben és egy olvasó 5,4 könyvet kölcsönzött. A 271 fiú összesen 1543 könyvet választott, ez az összkölcsönzések 75,1 százaléka, a lányok 510 kötetet, ami a kölcsönzések 24,8 százaléka.

A kölcsönzött művek összetételében a szépirodalom 70,3 százalékból, az ismeretterjesztő 29,7 százalékból volt képviselve a szakirodalommal együtt.

A legtöbb könyvet, 867 kötetet (42,2 százalék) az I. osztályosok kölcsönözték. A fiúk többet olvasnak. Nagyon jó a szakirodalom olvasásának aránya, 29,7 százalék. Az irodalom megoszlása szerint a fiúk kölcsönzéseiben az ismeretterjesztő irodalom 37,1 százalékból, a lányok kölcsönzéseiben csak 7,1 százalékból szerepel. Arányaiban nézve legjobb a II. osztályos fiúk kölcsönzése, szépirodalom 55,7 százalék, ismeretterjesztő irodalom 44,2 százalék. Ugyanez mondható a II. osztályos lányok kölcsönzésének vizsgálatánál is, bár itt csak az összehes viszonyítva jobbak az arányok: szépirodalom 88,4 százalék, ismeretterjesztő irodalom 11,5 százalék.

Az ismeretterjesztő irodalom kölcsönzésénél örömmel állapítható meg, hogy a legolvasottabb a műszaki irodalom, második helyen a társadalomtudomány. A lányok könyvkölcsönzésénél első helyen a társadalomtudomány, majd az irodalomtudomány áll. Mint már említettük a lányok érdeklődése a szakirodalom iránt sokkal kisebb. Itt kell a jövőben többet tennünk érdeklődésük felkeltésére.

A kikölcsönzött 245 műszaki könyv közül — ami az ismeretterjesztő irodalom 40,2 százaléka — legtöbbet (96 könyvet) az elektrotechnika, 73 könyvet a járműtechnika, és 54 könyvet a híradástechnika tárgyköréből vitték el.

Az adott időszakban a szépirodalomból a lányok átlagban 4,6, a fiúk 3,5 könyvet kölcsönöztek. A klasszikusok, valamint a mai magyar irodalom magas számát főleg az ajánlott és kötelező irodalom teszi ki. Jó eredménynek tekinthetjük a modern külföldi irodalom iránti igényt és azt, hogy a krimik forgalma alacsony. Az egész évi kölcsönzések átlagát tekintve, kétségtelenül legtöbbször Rejtőkönyveket kölcsönöztek. A felsorolásból az is kitűnik, hogy a legtöbb mű az iskolai tananyaghoz kapcsolódó irodalom. A szórakoztató irodalmat ma is elsősorban a romantikus és kalandos történetek képviselik (Jókai Mór, Rónaszegi Miklós, Berkesi András, Gergely Márta, Szilvási Lajos, Dékány András, Fehér Tibor művei). Örömmel tapasztaltuk, hogy a mai magyar írók közül Sánta Ferenc, Galgóczi Erzsébet írásai kedveltek a tanulók körében.

A legolvasottabb külföldi írók Verne, Cooper, Hemingway, Dumas, Ried, London, Moravia, Lem, Christie, Moliere, Zola, Merle, Sienkiewicz, Amadó, Traven, Solohov.

Összevetve a korábbi évek tapasztalataival, valamint más intézmények hasonló felméréseivel, a szakmunkástanulók szépirodalmi igényei jelentősen nem változtak. A fejlődést abban látjuk, hogy ezek az olvasott művek többségében magasabb ízlésszinten helyezkednek el. Az érdeklődési skála széles, de a konkrét olvasmányélmény hiányzik, amit az érzelmi nevelés hiányának vélünk. Ezek a problémák legjobban az egyéni beszélgetések során, azaz a kérdőívek kitételek kerületén kerültek felszínre.

A kölcsönzések regisztrálásával párhuzamosan ugyanis két hónapra keresztül kérdőív felmérést is végeztünk. Szükségesnek tartottuk a kiegészítést egyrészt az igények feltérképezése miatt, másrészt — s ez számunkra a legizgalmasabb kérdéscsoport volt — arra vártunk választ, jól ismerik-e könyvtárunkat, és a kölcsönzésen kívül igénybe veszik-e egyéb szolgáltatásainkat.

Három fő csoportba osztott, 25 kérdésből álló kérdőívet állítottunk össze, amelyre írásban kellett válaszolni név nélkül. A kérdőívek 70 százalékánál beszélgetéssel kötöttük össze a válaszadásokat. A 90 kérdőívet 61 fiú és 29 leány töltötte ki. A válaszadók közül 7 fiú érettségizett, a válaszadók életkora 15–16 év, ami az iskola I–II. osztályának felel meg.

A fiatalok 74,4 százaléka munkásszülők gyermeke. A lányok 44,8 százaléka, a fiúk 39 százaléka olvas rendszeresen, a legtöbbjük, összesen 27-en 4 évnél régebben. A kérdőívben feltett „Mióta olvas rendszeresen?” és „Más könyvtárnak tagja-e?” kérdésekre nem kaptunk pontos választ, ill. a két kérdést úgy értelmezték, hogy jelenleg is lakóhelyi (községi, falusi) könyvtári tagok ugyan, de onnan csak alkalmanként kölcsönöznek könyvet, s itt a megyei könyvtárban rendszeres olvasók.

A saját könyvtárra vonatkozó táblázatnál a kérdőív nem — így a válaszok sem — tesz különbséget a fiatalok saját és a család könyvállománya között. A könyvvásárlást alapvetően determinálja a műveltségi szint és a jövedelem. A 90 fiatal közül 74 válaszolt pontosan. Megállapítható, hogy az 1–50 kötetes házi könyvtár a leggyakoribb (39 esetben).

A családi könyvtárak állományának összetételéről részletes adat nem áll rendelkezésünkre, de a beszélgetésekből kitűnt, hogy jelentős részüket elsősorban kézikönyveket, szakkönyveket vásárol, ezek mellett az olcsó kiadású zsebkönyveket, sorozatok tagjait és krimiket.

A „Milyen céllal olvas?” kérdésre minden válaszadó több indítékot is megjelölhetett, így egy kérdezett két, három kategóriában is

szerpel: a szórakozás, időtöltésre 96 válasz, a művelődési igényre 48 válasz érkezett. Az időtöltés, szórakozás megjelölése, sajnos, 38 esetben szerepelt egyedüli indítóokként, főleg a lányok válaszában. Három esetben jelölték egyedüli okként a művelődési igényt.

A „Hogyan választja ki olvasmányait?” kérdésünkre nagyon magas számban (a kérdezettek 57,7 százaléka) jelölik az ötletszerű választás módját, ugyanakkor a könyvtáros tanácsát csak 7,7 százalék kérte, ill. fogadta el. Ez az arány a lányoknál sokkal jobb (13,7). Abban, hogy a már ismert szerzőtől szívesen olvasnak a fiatalok (a válaszadók 53,3 százaléka), megnyilvánul bizonyos tudatos olvasás, bár ez nem jelent minden esetben igényességet is. Jelentősnek tekintjük a rádióban (28,8 százalék), a tv-ben (15,5 százalék), az újságban (7,7 százalék) szerzett információk alapján választott olvasmányok arányát. A beszélgetések során főleg a romantikus rádiójáték-sorozatokat, ifjúsági regények alapján készült folytatásos hangjátékokat, a tv-ből az izgalmas sorozatok irodalmát jelölték olvasásuk indítékául. A megkérdezettek 34,4 százaléka szereti a történelmi regényeket, elbeszéléseket. Sajnálatos, hogy a társadalmi problémákkal foglalkozó szépirodalmi művek iránt kicsi az érdeklődés (12,2 százalék), bár ez a lányoknál valamivel magasabb, 13,7 százalék. Talán a kérdés nem volt egyértelmű, mert a kikölsönzött könyvek között pl. a mai magyar irodalom 30 százalékkal, a modern külföldi irodalom 25,9 százalékkal van képviselve. Ennél a kérdéscsoportnál látható a legtöbb ellentmondás, mert pl. a fantasztikus művek iránti érdeklődés 45,5 százalékos, ugyanakkor a kölcsönzésben ez az irodalom 15 százalékban jelentkezik. Magyarázat az lehet, hogy igazán jó fantasztikus regény az utóbbi időben kevés jelent meg, a régebbiek pedig már olvasták. Ugyanez a helyzet a kalandos és krimi irodalommal is. Sokkal több, igényesebb ifjúsági műre lenne szükség, ami a mai fiatalok társadalmi, egyéni problémáiról szól — fogalmazódott meg több beszélgetés alkalmával.

A „legkedveltebb szerzők” kérdésre válaszolva nemesak prózaírókat, hanem költőket is említettek, bár a lista szegényes és félév, hogy a kérdésfeltevéskor mint kötelező irodalom „épp ez jutott az eszükbe”. A kölcsönzésekben a költészet 5,3 százalékban van képviselve.

A két kedvenc olvasmány megnevezésére az alábbiakban kiemelünk illusztrálás céljából egy-egy világosabban fogalmazott választ. (A legtöbb fiatalnál azt tapasztaltuk, hogy szubjektív élményekről nehezen nyilatkoznak.)

„A pármái kolostor... tanulságos és szórakoztató volt és történelmileg gazdagította ismereteimet.” (16 éves lány, üvegcsiszoló.)

„Az élet komédiásai... megrázó és emberi problémákkal foglalkozik a könyv.” (17 éves lány, szakács.)

„Az emberi sors... bemutatja a háború utáni nyomorúságot, a szegények életét.” (Lány, 15 éves eladó.)

„Kosztolányi és Ady verseit szeretem nagyon és én is szoktam írni...” (16 éves lány, női szabó.)

„Házasságból elégséges... mert szeretem megismerni a velem egykorúak életét.” (17 éves lány, könyvkötő.)

„A fáraó... történelemmel, művészettel kapcsolatos szép könyv.” (14 éves lány, eladó.)

„Soláris... az emberiség várható és reális problémáiról szólnak.” (19 éves fiú, műszerész.)

„Életem (Gorkij műve)... elolvasás után gondolkodtam rajta, magam előtt látom és szinte beleélem magam...” (15 éves fiú, fűtésszerelő.)

„Az aranyember... kaland, romantika mellett mély érzelmi megnyilvánulások, történelmi valóság.”

„Az öreg halász és a tenger... mert nagyon izgalmas és beleéli magát az ember...” (16 éves fiú, asztalos.)

Melyek a legkedveltebb témakörök az ismeretterjesztő irodalomban? Az e kérdésünkre adott válaszok igazolják a kölcsönzéseket. A kivitt ismeretterjesztő irodalom 40,2 százaléka a technika, 16,5 százaléka a társadalomtudomány, 10,6 százaléka a természettudomány, 10,3 százaléka a sport irodalma. A technika szakirodalmán belül egy-egy szakmához kapcsolódó művek iránti, ilyen arányú érdeklődés örvendetes. A társadalomtudományi irodalom kölcsönző lapjaiban bön-gészeve azonban, sajnos, még mindig azt láthatjuk, hogy kevés a kimondottan történelmi, politikai vonatkozású könyv szakmunkástanulóink kezében. Továbbra is kedveltek a bűnügyi könyvek. A 101 kölcsönzött mű között három esetben szerepelt Nógrád megye története, két esetben Zsukov Emlékek, gondolatok, két esetben Hann Istének, népek című könyve. A szívesebben olvasott könyvek ma is Jacta Hires angol-amerikai bűnperek, Pintér Botrányok a XX. században, Cook Az ismeretlen FBI stb. A természettudományok irodalmában az ajánlott olvasmányokon kívül is nagy az egyéni érdeklődés. Sikerkönyvek: Bertino A tenger mélye, Kleibl Ádám nyomában, Adamson könyvei, az Oroszlánhűség. A pettyes Szfinx stb.

A könyvolvasás mellett izgalmas kérdés volt számunkra az, hogy a fiatalok milyen mértékben olvassák a sajtótermékeket. A megkérdezettek közül 6 kivételével, ha nem is rendszeresen, de mindenki olvas napilapot. A táblázatokból kitűnik, hogy — és ez az eddigi adatokat tekintve meglepő — a lányok nagyobb százalékban rendszeresen újságolvasók. A legolvasottabb napilapok a Nógrád és a Nép-

szabadság. A legkedveltebb folyóiratok: a Magyar Ifjúság, Füles, Képes Újság, Nők Lapja, Ifjúsági Magazin, Ludas Matyi, Képes Sport, Tükör, Szabad Föld, Világ Ifjúsága, Ország-Világ, Élet és Tudomány, Ezeremester, Delta, Autó-Motor, Labdarúgás, Pajtás, Film-Színház-Muzsika, Rádiótechnika.

A felsoroltakból láthatjuk, hogy bár a megkérdezettek érdeklődése sokoldalú, a legtöbben a szórakoztató, képes folyóiratokat, hetilapokat kedvelik. Figyelmeztető, hogy irodalmi folyóirat, hetilap egy sem szerepel a listán.

A tv rendszeresen és legszívesebben nézett műsorai: Delta, Kék fény, Telesport, Tv-híradó, A Hét, Nyitott könyv, Radar, Tv Galéria, Fórum. A felsorolás adott volt, aláhúzásával több műsört is megjelölhetett a válaszadó. Az „egyéb” kérdésre a Téka, Rólad van szó című műsorok, valamint dokumentumfilmek, vetélkedők, színházi közvetítések, játékfilmek szerepelnek legtöbbször.

A 90 kérdőívben adott válasz alapján 55 fő használja rendszeresen az olvasótermet. Ez az összes válaszadók 61 százaléka — a fiúk 65,5 százaléka, a lányok 51,7 százaléka. Igénybevételeként 32 esetben a kézikönyvek, lexikonok, 14 esetben a képesújságok, folyóiratok használatát és 8 esetben a tanulást írták. A könyvtárközi kölcsönzés fogalmát nem ismerték, így mint könyvkölcsönzést jelölték. A katalógust és felépítését nagyon kevesen ismerték. Az igennel válaszoltak is csak elvétve használják. (A beszélgetések során jó lehetőségünk nyílt a katalógus használatának bemutatására, amit maguk a fiatalok is kértek.)

Rendezvények iránti érdeklődésre adott válaszaik sorrendben a következők: politikai előadások, viták, irodalmi rendezvények, író-olvasó találkozók; tudományról, művészetről általában; „minden téma érdekli”, szakmával kapcsolatos előadások, fiatalok problémáival foglalkozó előadások, könyvismertetés általában, vetélkedők, vershallgatás. A válaszadók közül többen félreértették a kérdést és nem a könyvtár adta lehetőségeket vették figyelembe, így: színházi előadás, hangverseny, kiállítás, klubdelután, tánc, szórakozási igény, is jelöltek. Figyelmet érdemlő: sokan jelezték, hogy vidékről járnak be, így — bár érdekelné őket sok minden — nem tudnak részt venni rendezvényeken.

Véleményünk, hogy a szakmunkástanulók ilyen magas arányú jelenléte az olvasók között (a megyei könyvtárban 49 százalék, ill. a vizsgált könyvtárakkal együtt 60 százalék) jó eredménynek tekinthető, és e csoport sokkal pozitívabb megítélésre készíthet bárkit, mint eddig, hiszen közismertek azok a véleménynyilvánítások, amelyekkel általában a szakmunkástanulók képességeit, törekvéseit, művelődési aktivitását illetik. Természetesen a továbbiakban is arra törekszünk, hogy még nagyobb arányban iratkozzanak be a könyvtárba, majd rendszeres olvasókká váljanak, hiszen a tanulóifjúság e csoportjának jövője, társadalmi feladatai és helyzete nem hagy kétséget művelődésük szükségességének, elengedhetetlenségének megítélésében.

Az elemzés további adatai felhívják a figyelmet a könyvtárosok felelősségére.

Magas az inaktív olvasók száma. Ez a tény az éves figyelés formái mutatott lényegesen csökkenti. Az aktív olvasók könyvtárlátogatásainak gyakorisága, valamint a kikölsönzött könyvek mennyisége jónak mondható. A kölcsönzött művek elemzéséből azonban már arra is lehet következtetni, hogy ízlésszintjük nem tér el az ismert sáblontól, a szak- és ismeretterjesztő irodalom megosztása pedig — különösen a lányoknál — nem felel meg egyértelműen az elvárható (vagy inkább elérhető) szakmai érdeklődésnek.

A kérdőív könyvtárosok számára egyik legizgalmasabb kérdésére — „Hogyan választja ki olvasmányait?” — „A könyvtáros ajánlására” és az „Olvasott róla az újságban” típusválasz azonos értékkel — 7,7 százalékkal — szerepel. Ez a tény további munkánk fő meghatározója. Továbbra is szorgalmazzuk tehát a szakmunkástanulók körében az olvasószervezést. A tanárokkal együttműködve egyes csoportok, osztályok fogadására készülünk fel: előzetesen tájékozódunk, hogy milyen szak iránt érdeklődnek legjobban, és az állomány bemutatásakor az adott témában sokoldalúan hívjuk fel a figyelmet az irodalomra. Szolgáltatásaink ismertetésén kívül a könyvtár használatára (pl. katalógus használatára stb.) tanítjuk a fiatalokat, az olvasóteremben pedig a lexikonok, bibliográfiák használatát ismertetjük, újságokat, folyóiratokat és szaklapokat mutatunk be. A rendszeres olvasóvá nevelés fontos láncszeme lehet az „első találkozás” a könyvtárral, a könyvtárossal. Törekszünk a személyes kapcsolatot megteremtésére, hogy olvasmányaikra vonatkozó tanácsainkat minél többen igényeljék, elfogadják.

Ahhoz, hogy minél több fiatal bizalmát megnyerjük, tájékozottnak kell lennünk a mai ifjúsági irodalomban. Fokozott felelősséggel kell kutatnunk az irodalomban és felfedni azokat az értékeket — érzelmi, etikai tartalmat —, amelyeket a fiatalok igényelnek.

Mindent figyelembe véve tehát nemcsak az irányelvek, rendelkezések, de a valóság is — amelyet felmérésünk birtokában konkrét adatok is alátámasztanak — indokolják a szakmunkástanulók könyvtáron belüli tervszerű kulturális nevelésének szükségességét.

Belkó Józsefné

A fiatal műszaki értelmiség

A címben megjelölt fogalom mögött egy társadalmi réteg jelenlétét leszűkített része áll. Mielőtt mélyebb elemzéshez fognánk, célszerű áttekinteni a leszűkítés tartalmát.

A fiatalság — állapot, az élet folyamatának egy szakasza. Az életkor a szociológiai tanulmányok, statisztikai kimutatások egyik független változója. Az általános értelmezés szerint a fiatalság konkrét életkorral — 30 évvel — behatárolt. Azt a kiegészítést, hogy a fiatalságot nem a kor, hanem az érzelmek, cselekedetek határozzák meg, itt nyugodtan mellőzhetjük, arról az időszakról van szó, amely alatt a fiatal munkába lépésétől kezdve a munkamegosztásban elfoglalt helye, tudása és képességei által megvalósítja (vagy megvalósíthatja) vágyait, elképzeléseit, megalapozza egzisztenciáját. E cikk témája szempontjából elsősorban jelentősége van az életkornak abban, hogy a fiatal a pályája kezdetén, vagy ahhoz még közel van.

Viszonylag egyszerűen behatárolható az is, mit jelent műszakinak lenni. A munkamegosztásban elfoglalt hely — amelyet elsősorban a képzettség határoz meg — ezt többé-kevésbé meghatározza. A képzettség — vagy iskolai végzettség — ma ennek alapvető meghatározója, hiszen megteremtve a kellő számú és a társadalmi szükségleteknek megfelelően szakosodott intézményeket, lehetővé nyílt a foglalkozási területek technikai színvonalának rögzítésére és érvényre juttatására. A technikumok, szakközépiskolák, műszaki főiskolák és egyetemek a fiatalokat célirányosan ezekre a műszaki pályákra készítik fel.

Hangsúlyozottan emeltem ki az iskolai végzettséget, mint meghatározó kritériumot, hiszen a vállalatok személyzeti osztályai az erre alapozott terv szerint határozzák meg távlati szakemberigényüket és a munkába lépő fiatal is e szerint irányítják a gazdasági munka konkrét területeire. Az idősebb korosztálynál természetesen ez az összefüggés lazább, mert egyrészt a korábbi oktatási rendszer maradéktalanul nem felelt meg az igényeknek, másrészt jelenleg elfoglalt helyükre a bizonyítvánnyal nem, vagy alig igazolható irányítási, szervezési, döntési készség, a tapasztalat is jelentős befolyással volt.

Valamelyest közelebb kerültünk már az értelmiség meghatározásához is, legalábbis általánosságban. Hasznos lesz felidézni, hogy a közfelfogás minek alapján minősíti az értelmiségit. Három jellegzetes felfogás él, melyek szerint:

- értelmiségi a művelt ember,
- értelmiségi az iskolázott ember,
- értelmiségi az iskolázott művelt ember,

és ezek alapján túlnyomórészt szellemi munkát végez.

Mindhárom felfogás tartalmaz lényeges elemet, azonban közös hiányosságuk, hogy megmaradnak a felszínes ismérvek kiemelésénél, állapotot ábrázolnak.

Kiindulni természetesen innen lehet és kell, hozzátéve a szellemi munka funkcióit:

- új szellemi értékek alkotását,
- a meglévő szellemi értékek alkotó módon való közvetítését, és alkalmazását,

Ezzel kiegészítve és értékelve az előbbi leegyszerűsített felfogásokat, világossá válik, hogy értelmiséginek lenni nem állapotot jelent, hanem folyamatot, a szellemi képességek mozgásformáját.

A pályáját kezdő fiatal — technikus vagy mérnök — mindezek potenciális lehetőségét magában hordja. Hogy ezeken az alapokon valóban értelmiségivé váljék, eleget tegyen a társadalmi munkamegosztásban választása szerint elfoglalt helyéből adódó feladatoknak — amelyek semmiképpen sem szűkíthetők le a szakmai feladatokra —, rendelkezésére áll 8—10 év.

A CÉLOK

Milyen elképzelései lehetnek saját céljairól a tintaszagú diplomával pályáját kezdő fiatal mérnöknek?

Világot megváltó tervekkel indul, hiszen olyan ismereteket hozott magával az egyetemről, amelyek inkább a jövő technikájának felelnek meg, mint a ma technikájának — amelyről ráadásul olyan sokszor kimutattuk már, hogy nem kis mértékben hordozza magában a múltat.

Olyan készségekre tett szert, amelynek birtokában egyaránt képes a tanultakhoz hasonló és ezekre alapozva újabb, bonyolultabb feladatok megoldására.

Hogy az előbb megfogalmazott cél reális-e, vagy csak a túlzott önbizalom táplálja? Forradalmi cél-e vagy elérhetetlen álom?

Azt megállapíthatjuk, hogy ez életkori sajátosság a fiatalok természetesen törekvése, úgy is érzik, hogy ennél kevesebb nem is lehet nekiindulni.

A körülmények is megadják ennek lehetőségét, sőt szükségességét is teszik. Elég a szűkebb környezetünkben körülnézni: a régi 80—100 éves gyárak megfiatalodnak, új, korszerű technológiák honosodnak meg, mintha az idő múlásán lennének úrrá; a szántóföldek helyén új gyárak épülnek, amelyekbe életet kell lehelni, amelyeket mozgásba kell hozni.

Mind csodálatosan szép feladat, „csak” észre kell venni szépségét.

Hogy mindez nem egy-egy ambiciózus mérnök, vagy technikus feladata és nem az ő tevékenységének eredménye?

Ma egyre kevésbé kapcsolhatók a nagy tettek, egy-egy kiemelkedő személyiséghez. Egy tudományos felfedezés, vagy annak alkotó alkalmazása, egy rekonstrukció megtervezése és sikeres végrehajtása, egy gép megtervezése, egy újítás-kollektívák összehangolt tevékenységének eredményei. Ennek részesevé válni — az előbb kissé enklónt megfogalmazott cél realizálását jelenti.

Hogy ez sikerül-e, sok mindentől függ, s még ha sikerül is, akkor sem mindig érzékelték ezt át.

BELÉPVÉ A GYÁRKAPUN

Kicsit ünnepélyes pillanat — megrázkódtatással. Olyan mint amikor mozgó vonatra szállunk fel. Rögtön magával ragad akkor is, ha csak sejtjük, hogy arra felé halad, amerre mi is menni szándékozunk. Utasai már ismerik egymást, céljukat, többeknek az utazás már rutin, néhányan egykedvűen csinálják.

Ilyen mozgásban levő rendszerbe kerül a fiatal műszaki is, amikor kissé megilletődött a kollégák jártasságától, magabiztosságától, bekapcsolódik a munkába.

Mint már szó volt róla, céljai nagyok, amit sokszor ironikusán, „világot megváltó” jeltövelel írtatnak. S amit olyan sokszor kezlegyintéssel elintéznek, vagy lépten-nyomon arról igyekeznek a kezdőt meggyőzni, hogy erre képtelen. Elmondja ezt az idős szakmunkás, akinek kisujjában van szakmája minden csínja-bínja; elmondja a vezető is, megfedkezve arról, hogy az ő munkája is benne van abban, hogy 15—20 év alatt megújult a gyár; elmondja az is, aki a munkájáról nem tud egyebet mondani, csak azt, hogy naponta hattól kettőig tart.

Pedig, amikor még bátortalanul megjegyzi, hogy ez, vagy az az üzem korszerűtlen, a berendezés, amelyet tanulmányaiból ismer, sokkal többre is képes — nemcsak bírál, azt a szándékát is kifejezésre juttatja, hogy kész részt vállalni az általa felvetett feladatok megoldásából.

Az indulás többé-kevésbé egységes mindenki számára, leszámítva a kezdő fizetés tanulmányi eredménytől függően kis mértékű és indokolt eltérését. Egyre inkább gyakorlattá válik, hogy az első évben mindenki a munkahelyétől kapott konkrét feladat megoldásával ad számot képességeiről, felkészültségéről, a gyakorlat ideje alatt szerzett tapasztalatairól, azok alkotó alkalmazásáról.

Ez, mint az első találkozás a gyakorlattal, ha nem is mindent eldöntő, de nagy jelentőségű. Általa lemérhető a bizonyítványban már nehezebben felfedezhető alkalmazási és probléma-felismerő készség. A diploma, vagy oklevél „személytelen” tulajdonosának kirajzolódik az egyénisége is, a neve nem „egy fiatal mérnök” lesz, hanem X. Y. Ebben a vonatkozásban a gyakorlati idő és az elvégzett feladat nem egyszerű felmérés — igen komoly és felelősségteljes személyzeti munka. Az első bemutatkozó beszélgetés ugyanis — különösen, ha csoportos — nem sokkal egészíti ki a kartonon rögzített nacionálét.

Mint ahogy a feladatok elvégzése sem pótolhatja a további személyes beszélgetéseket. Újra szükséges a két fél véleményének egyeztetése, most már egymás alaposabb ismerete alapján. A fiatal a vállalat egészére vonatkozó átfogóbb ismeretekre tesz szert, szűkebb szakmai területén mélyebb összefüggésekben is jól tájékozott, a vállalat pedig megismert képességei alapján megalapozottan tudja a megfelelő embert megfelelő helyre tenni. Ekkor szükséges tulajdonképpen eldönteni, ki hová kerüljön, összehangot teremtve abban, hogy kire hol van szükség, illetve ki hová szeretne kerülni. Bizonyára kevesebb lesz a gond később, ha a felvételtkor elhatározott választást megváltoztatják mindezek figyelembe vételével, nem merevítik meg a helyzetet bármelyikük akarata ellenére.

A pályakezdeőkkel való foglalkozás vázolt folyamata nem ilyen egységes, a különböző vállalatoknál különböző fejlettség fokozatai alakultak ki. Jelentőségét talán fölösleges is hangsúlyozni, elég átlapozni a nemrégiben lezajlott ifjúsági parlamentek jegyzőkönyveit: szembetűnő, hogy a fiatalok mennyire érzik ennek szükségességét, mennyire fontosnak tartják nemcsak saját maguk, hanem a vállalat érdekében is.

Hiánya vagy hibái vezethetnek a befelé forduláshoz, apolitikus magatartáshoz, a közösség gondjai iránt érzéketlenséghez, amiket nagy hiba csak a fiatalok, fiatal értelmiségiek életkori sajátosságainak tekinteni.

Körülbelül egy év elteltével tapasztalható már erőteljes differenciálódás, amit nemcsak a munkahely jellege vagy az egyén magatartása határoz meg, hanem egymáshoz való viszonyuk is. Ez a viszony az egyik fiatalnál abban nyilvánul meg, hogy csupán megszokja a munkáját és ennek megfelelően végzi, míg a másik megszereti úgy, hogy meg is akarja változtatni.

A KEZDEMÉNYEZÉS LEHETŐSÉGE

A gyakorlati idő letelte után mindenki valamilyen beosztásba kerül, a beosztásnak megfelelő önállóságot kap és megnő a felelőssége is.

Milyen viszonyban van az önállóság és a felelősség egymással?

A feladatok önálló megoldását lehetővé teszik az elsajátított műszaki ismeretek, az ismeretek alkalmazásának technikai lehetőségei. Ugyanakkor a műszaki előírások, szabványok, munkavédelmi szabályok, vállalati rendelkezések, a közvetlen vezető elképzelései és az anyagi és erkölcsi felelősség az önállóság érvényesülési területét jelentősen korlátozza. Nem maradt mozgási területe, az önállóság a felelősség börtönébe került.

Látszólag.

Ellentmondás ez, ami magában hordozza a megoldást is, hiszen az önállóság nem azonos a betanult mozzanatok felügyelet nélküli megismétlésével. Legalábbis az alkotó önállóság nem azonos az önálló kezdeményezéssel.

Miért említettem ellentmondást? A feladat hordozza magában, vagy a fiatal?

A kettő találkozása. És az ellentmondás feloldásának módja jellemzően meghatározza a műszaki tevékenység jellegét.

Meg lehet hátrálni, meg lehet elégedni az egyszerűbb megoldással, papíron eleget téve kötelességünknek. Ilyen természetesen a legkiválóbb alkotó tevékenységben is előfordul. Mindennap nem lehet nagy dolgot művelni.

A veszély abban van, hogy hamar meg lehet szokni — hisz' voltaképpen kényelmes — ki lehet zárni az összeütközések lehetőségét. A tevékenység ismétlés lesz változatlan fokon. Az így nyert nyugalom felszínese és hamar felbomlik. Leggyakrabban úgy, hogy az egyén önmagával kerül összeütközésbe.

Számos példával bizonyíthatja, ki-ki a maga környezetében is, hogyan futott zátonyra egy pálya azért, mert megszokva a kényelmesen végzett tevékenységet, elvesztette a váratlan helyzetekhez való alkalmazkodás képességét.

Nagy ár a nyugalomért.

Az önállóság érvényesülési területe valóban eléggé szűk. Csak az önálló kezdeményezéssel bővíthető. Alapos felkészültséggel következettséggel és bátorsággal elindított kezdeményezéssel. Mindezekkel rendelkezhet a fiatal, feltételeit magában hordozva, tudva azt, hogy az éppen kiemelt műszaki megoldás nem örökké való, valaki létrehozta. Az idő esetleg már eljárt felette, mint ahogy a múlt eredményein alapuló megállapodások — szabályok, technológiai előírások — felett is.

Legjellemzőbb példája ennek az újító tevékenység, amikor a javaslat szembekerül a technológiai előírásokkal, rögzített beruházási programmal szentesített gyakorlattal, vagy elképzeléssel.

Izgalmas területhez értünk ezzel, az alkotás területéhez. Az új születéséhez, aminél bábáskodni a műszaki pályát választó hivatása. Erre készült évekig, ezzel a céllal indult el pályáján.

Minden születő új valamilyen mértékben túlhalad az ismert, a megszokottnak, az általános gyakorlaton, ebből következően tartalmaz bizonytalan elemeket, kockázatokat. Az elméleti kutatómunkát folytató tudósnak ez természetes közege, mozgási lehetősége. Kevésbé mondható el ez a műszaki gyakorlat területéről, különösen ha a megvalósítás egyetlen kritériuma: mennyi nyereséget hoz a következő évben. S hány javaslat merül feledésbe azért, mert eredménye ugyan jelentősnek ígérkezett, de néhány ponton bizonytalan volt. Sokszor arról sem győződünk meg, hogy ez a bizonytalan pont valóban az-e. A kezdeményezésnek pedig az elmondottakon kívül fontos feltétele az is, megkapja-e a tévedés lehetőségét is. Nem a felelőtlen kockázatra gondolok, hanem arra, ami minden új elemet tartalmazó döntésben benne van. Ez a lehetőség az újat keresőnek ritkán adatik meg, különösen, ha fiatal, tapasztalatlan. Megesontosodott szokásokkal, szakmai feltételekkel kerül szembe.

Pedig ez a harc — nevezzük így — olyan, hogy mindkét fél nyertesként kerülhet ki belőle. A vállalat, a nagyobb közösség gazdagabb lett nemcsak a műszaki megoldás eredményével, hanem a munkájával, lehetőségeivel elégedett és ezáltal további kezdeményezésre ösztönzött műszaki dolgozóval.

Az egyén, megtalálva számításait, további érvényesülési lehetőségeit, szükségesnek érzi magát, szívesen végzi munkáját. Szakmai vonatkozásban szilárd kapcsolata jön létre a vállalattal. Ismeretei nemcsak gyarapodnak, hanem minőségileg is fejlődnek.

Ezt elérni már nemcsak siker — élmény.

Elérve a harmincadik életévét, visszatekintve jóleső érzéssel állapíthatja meg, hogy letette a névjegyét — egy rekonstrukciós feladat sikeres végrehajtásával, egy új elképzelést megvalósító berendezés megtervezésével, új technológia kidolgozásával, az ezekben való kezdeményező, alkotó tevékenységgel. Megvalósultak azok az elképzelései, amikkel 8—10 évvel azelőtt bizakodva kezdte meg hivatását.

Az újra való törekvés nem kivétel lesz, hanem gyakorlateltető elem, cél.

S ez nemcsak a vállalaton múlik.

Saját magán is.

K Ö Z Ö S S É G B E N É L N I

Eddig főként a szakmai tevékenységen keresztül kísértük végig a fiatal pályáját kezdetén.

Egyéni érvényesülésének lehetőségeit — a magával hozott és a vállalat által nyújtott lehetőségeket vizsgáltuk.

Ha minden törekvés csak erre irányul, csak a saját érdekeinek érvényesítése a cél, hamarosan válságba kerül akkor önmagával is, és a közösséggel is. Mert belépése pillanatától kezdve közösségbe kerül, amelyet formálnia kell, s amely őt is formálja.

Feladata nemcsak a szűkebben vett szakmai tevékenység lesz, hanem ezen túl és vele összhangban — szélesebb körű társadalmi hivatása van: kulturális, kultúrákövetítő területen, a közéleti és politikai tevékenység területén.

A kollektíva, ahová került, nemcsak kollégák serege, hanem közösség, közös feladatokkal, gondokkal, örömeikkel. Ugyanígy a vállalat sem elkülönült csoportok összessége.

Ezeknek a közösségeknek életében alkotó módon részt venni a műszaki értelmiség társadalmi hivatása, ennek teljesítésével együtt és általa lesz valóban értelmiségi. Ez a bevezető részben kifejtett folyamatnak, a szellemi képességek e mozgásformájának elválaszthatatlan része.

A munkamegosztás — amellet, hogy elválaszt, elkülönít — a szakmai és emberi kapcsolatok széles skáláját teszi szükségessé, amelyekben a szakmai vélemény, ítélet, állásfoglalás is. S ezek a vélemények szüntelenül összehasonlíthatnak a közösség véleményével. Eredménye fokmérője annak, hogy az egyén mennyire tudott azonosulni a közösséggel, hogyan szolgálja a közös érdekeket, hogy illeszkedett be a közösségbe.

Erre számos lehetőség van, mindenekelőtt a szakmai tevékenység halad, egy-egy lépéssel mindig lemaradunk. A kettő között ermszeség maga, — amely szerint vázoltuk az előbbiekből, összetett kapcsolat formája — ezeken kívül pedig a különböző tömegszervezetek munkájában való aktív részvétel. A szűkebben vett szakmai területen például az FMKT munkájában, újító kollektívák tagjaként, a közvetlen munkaterületén pedig a szocialista brigádokban. Ezek által érhető el a közmegebecsülés — amelynek csak része a szakmai tekintély — s annak birtokában lesz képes befolyásolni környezetét és képviselni is azt.

Lépten-nyomon találkozunk ennek olyan megítélésével, hogy valaki csak azért nyüzsög, hogy egyengetse egyéni érvényesülésének útját. Ebben természetesen van „valami”, de nem úgy, ahogy a pasztyvak felfogják. Társadalmi elismerésben egyre inkább a részesül, aki felismeri, hogy egyéni boldogulásának feltétele a társadalom gyarapodása — ennek megfelelően cselekszik. S ezt az elismerést a társadalom nem megelőlegezi, hanem az ösztívtevékenység értékelése alapján megadja.

Azt is észre kell vennünk, hogy amíg töprengünk arról, mi a sorrend: előbb legyen az elismerés és utána a tett (fizessenek meg jól, majd akkor megmutatom, ki vagyok, mire vagyok képes), az idő halad, egy-egy lépéssel mindig lemaradunk. A kettő között természetesen kölcsönhatás van, de az előrelépés feltétele semmiképpen sem az, hogy várakozunk, majd történik valami.

Ki kell tudni használni azokat a lehetőségeket, amelyeket a vállalat, tágabban a társadalom ma a fiatalok elé tár, s amelyek ma valóban nagyobbak minden eddiginél.

Ez sem csak a vállalaton múlik.

Sólyom István

Város és környéke

Salgótarján földrajzi-közigazgatási határait a 21-es út egy-egy pontja, s a hosszasan elnyúló városközpontot övező dombok vonulata, a közöttük húzódó kis völgyek beszögélései rajzolják meg. Valóságos határai azonban ennél tágabb teret fognak át. Ezért a város kulturális életének irányítói, szervezői számára már régen tudatosan vállalt program a négyes célkitűzés: részt venni Észak-Magyarország kulturális arculatának alakításában, betölteni a megyeszékhely kulturális, irányító és példaadó szerepét, átfogni-szervezni a vonzáskörzet szellemi életét, s kiélegíteni-formálni a városlakók kulturális igényeit.

Ebből a sokrétű, jelentős energiákat kívánó feladatsorból alighanem a legbonyolultabb a vonzáskörzet szellemi életének alakítása, s benne a bejáró munkások kulturális szokásainak formálása, igényeik és művelődési feltételeik fejlesztése.

Bonyolult, de kötelező feladat, mert Salgótarjánban évek óta természetes törekvés a munkásközpontú kulturális gyakorlat megteremtése és fejlesztése. Ez pedig a bejáró munkások gondjainak megoldása nélkül aligha valósítható meg. De természetes kötelességünk azért is, mert sok embert érintő kérdéssről van szó. Naponta több, mint tízezer ember ül vonatra, „civil”, vagy munkásjáratú autóbuszokra, hogy a város üzemeiben a munkakezdésre készen álljon. Több mint 30 községből jönnek dolgozni munkások. Van aki 5 kilométerről, van aki 40-nél is távolabbról utazik, s átlagosan napi két, két és fél órát tölt úton. Munkánk felelősségét növeli, hogy a városban dolgozók min-tát és értékrendet is visznek magukkal haza — gondolkodásuk, magatartásuk, igényeik és szokásaik példát jelentenek sok falubeli ismerős, rokon vagy szomszéd számára. Nem hanyagolható el természetesen a kölcsönhatás másik oldala sem: a bejáró munkások is alakítják a város légkörét, az üzemek, munkahelyek belső világát, ezért életformájuk, szokásaik alakítása a város fejlődése szempontjából sem közömbös.

A bejáró munkásság kulturális viszonyainak fejlesztését célzó program évek óta alakul, s ma már a közművelődés-politikai párthatározat után fő vonalaiban ki is rajzolódott. E programnál abból kell kiindulni, hogy tartós, sok éves munkára kell felkészülnünk, nemcsak azért, mert a kulturális nevelés maga is hosszan tartó folyamat, hanem azért is, mert a város ipari üzemei munkaerő-szükségletüket hosszabb távon a városon kívüli lehetőségekre építve elégíthetik csak ki. A feladat megoldása sokeszközű és sokszínű munkát igényel (iskolai végzettségi hiányok pótlása, cigánydolgozók kulturális igényeinek megalapozása, szakmaszerzés, életmódformálás). Tennivalóinkat, s partnereinket valós, s nagyon is konkrét ér-

A bejáró munkások művelődéséről

dekeltségi viszonyok befolyásolják — ezek az érdekek a politikai, gazdasági és kulturális életben gyökereznek.

A város, az üzemek és a lakóhely együttes felelősségéről a bejáró munkások kulturális nevelésével kapcsolatban az elmúlt években sok szó esett. Voltak tanácskozások, amelyek megerősítették a közös cselekvés szándékát, s vannak jó kezdeményezések, amelyek támogatásra méltóak (pl. az SKÜ kommunista szombatja a bejáró munkások művelődési feltételeinek javítására, öntevékeny művészeti csoportok tájoltatása, TIT-előadások „exportja” stb). Ezek azonban tapasztalataink szerint nem elégségesek. Ma a vonzáskörzet községeiben a művelődési lehetőségek nagyon eltérőek. Csak a nagyobb községekben van egységes művelődési terv, függetlenített művelődési ház igazgató, alkalmas objektum. Ahol e lehetőségek még megengednek, ott is további erőfeszítéseket kíván a művelődési igények kibontakoztatása, a kulturális közélet kialakítása és erősítése a korábbi korszerűtlen szemlélettel, konzervatív tradíciókkal, életmóddal, művelődési szokásokkal szemben. A községi tanácsok nem jelentkeznek igényekkel a város felé, s ez nehezíti a kulturális állapot feltárását, a helyi művelődéspolitikai kialakítását, a város és a vonzáskörzeti községek kulturális, művelődési lehetőségeinek, hatásának szervezését és koordinálását, a helyi művelődéspolitikai igények hatékony kialakítását. A községi tanácsok nem mondhatnak le a városba bejáró dolgozók művelésének, közéletbe történő bekapcsolásának rájuk háruló feladatairól.

A megyeszékhely által potenciálisan kínálkozó művelődési intézményhálózat korántsem jelenti azt, hogy egyben mindenki számára konkrét művelődési lehetőséget is nyújt. Ez a lehetőség csak a munkahelyre bevitt, vagy a lakóhelyre közvetített tevékenységen, illetve a művelődést orientáló propagandán — mely vonatkozna a városban elérhető, a legtágabb értelemben felfogott művelődési lehetőségekre és a tömegközlelési eszközök által nyújtott műsorokra is — keresztül jöhet számításba. Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül, hogy a város által nyújtható kulturálódás lehetőségét még inkább szűkíti a

közlekedés, mint az üzemben belüli tevékenységet.

Az üzemben belüli művelődési lehetőségek a legjobban kihasználható, szervezetten is a legmegközelíthetőbb terület. Mivel a dolgozó napjának döntő részét — szervezett közösségben — itt tölti, ezért a munkahelyén kell olyan közművelődési motivációs rendszert — a komplex művelődési hatások rendszerét — kiépíteni, amely befolyásolni, változtatni tudja gondolkodását, életmódját, művelődési igényeit és szokásait. E területen rendkívül nagy szerepük lehet — elsősorban közvetlen közösségi hatásukkal — a szocialista brigádoknak.

A munkát elsősorban a felnőttoktatás újjászervezésével célszerű elindítani. Erre már számos jó kezdeményezés, egyre több biztató példa van (Siküveggyár, Öblösüveggyár). Jelentős munkásrétegeket érint a szakmai és politikai képzés rendszere. (Itt érvényesül legjobban az üzemek konkrét érdekeltége.) Ezek azonban kezdeti lépések. A cél — amint azt a KB közművelődés-politikai határozata jelöli meg — nem csupán az ismeretek, a kultúra terjesztése, hanem a szocialista magatartás, gondolkodásmód és életforma széles körű elterjesztése. Ezért a három tényező együttes felelősségét, cselekvési lehetőségeit kell megkeresni.

A mostani munka során mindenekelőtt szervezetté és rendszeressé kell tenni a községi tanácsok és a városi tanács szerveinek munkakapcsolatát. Ebben továbbra is a városi tanácsnak kell kezdeményeznie, s a városban működő intézmények és szakemberek adjanak segítséget a vonzáskörzeti községeknek az elemző munkához, a programok kialakításához, s a 3 fő terület (munkahely, lakóhely, város) lehetőségeinek számbavétele alapján koordináltan hozzá kell kezdeni a bejáró munkásság szervezett képzéséhez.

Úgy gondolom, hasznos lenne annak tisztázása, hogy egyes területeken mi legyen a meghatározó jellegű képzési-művelődési igény.

A bejáró dolgozók politikai, általános és szakmai képzése, illetve továbbképzése a

munkahelyen látszik legmegoldhatóbbnak. Egyrészt azért, mert a munkahelyen kialakíthatók azok a motivációs rendszerek, melyek érdekeltté teszik a dolgozót műveltsége megalapozásában, illetve elmélyítésében, másrészt a szervezési-szervezeti problémák — helyi konkrét intézkedések alapján — a munkahelyen könnyebben feloldhatók. Ezeket túlmenően pedig a városi oktatási intézményekkel való együttműködés révén — a személyi feltételek is többnyire biztosíthatók.

Az iskolák és üzemek között létrejött szocialista szerződésekből ennek konkrét formáit is meg lehet határozni. S az erősödő üzemi demokratizmus, a szocialista brigádok dinamikus növekvő szerepe és hatása, az egészségesen fejlődő üzemi légkör — melyben kiemelkedő szerepük van az üzemi párt- és társadalmi szervek aktivitásának — jó feltételeket teremt a művelődés számára. A KB 1974. márciusi határozata a vártól is nagyobb érdeklődést váltott ki az üzemi pártszervezeteinkben.

Az üzemben, illetve az üzemmel együttműködve a szervezett oktatás több formája terjedt el a városban, az igények örvedetesen növekszenek, de ezekben még ma is viszonylag kis számmal vesznek részt bejáró dolgozók. A távolmaradást leggyakrabban közlekedési, életmód- és életformabeli okokból indokolják. Éppen ezért vizsgálni kell a lakóhelyen kínálkozó lehetőség felhasználását. A formákat, az idő-

pontot, az időtartamot úgy kell kialakítani, hogy megfeleljen a bejáró munkások igényeinek és körülményeinek. Tapasztalataink azt bizonyítják, hogy azok a formák a legkedveltebbek — mert konkrét perspektívát adnak —, amelyek összekapcsolják az általános képzést a szakképzéssel.

E kedvező légkör: a művelődési tevékenység tekintélye, az üzemi közéletiség erősödése nagy jelentőségű a munkássá válás folyamatának meggyorsításában is. Ezzel szinte törvényszerűen együtt jár az életmódváltás igénye is, aminek segítségével a legnagyobb szerepe a városnak és a városban működő intézményeknek lehet.

Az életmódváltás zökkenőinek csökkentése vagy kiküszöbölése tudati tényezőkön és konkrét ismereteken múlik.

Ehhez alapvetően szükséges a helyes értékrendnek — a közösségi magatartástól a szocialista szokásokon át a lakáskultúráig, a családon belüli viselkedés és cselekvésformáig — megismertetése és elfogadtatása.

A város sok olyan lehetőséggel rendelkezik, amelyek következetes felhasználását mindeztől elmulasztottuk. Az igazság kedvéért meg kell azonban jegyeznünk, hogy az üzemben is, a város életében is léteznek és hatnak olyan jelenségek, amelyek negatív példát szolgáltatnak. Ezek felszámolása és hatásuk ellensúlyozása

sokoldalú és hosszan tartó munkát követel a város életének minden területén.

A hazautazás előtti kényszerű várakozási időt hasznossá tehetjük, ha egy-egy kiállítást — legyen az képzőművészeti, lakberendezési, könyv vagy egyéb — szervezünk az üzemben, s összekapcsoljuk előadással, tárlatvezetéssel vagy konzultációval. A korábbi próbálkozások bizonyítják, hogy csak akkor hatékonyak ezek a rendezvények, ha a dolgozókat ténylegesen foglalkoztató problémák megoldásához adnak segítséget.

Vonzáskörzeti községeinkre is jellemző a modern technikai és urbanizációs vívmányok tömeges megszervezése. Ezek felhasználására, alkalmazására úgy kell megtanítani a falusi közösségeket, hogy valóban az életmódváltás eszközei legyenek. Ma az életszínvonal falun általában nincs összhangban az életmóddal, az életmód elmarad az életszínvonal — a jövedelem — által biztosított lehetőségek mögött, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a falun élő ember életkörülményei ma is — és még sokáig — objektíve szükségyszerűen bizonyos eltérő vonásokat mutatnak a városiakétól.

Ismételten hangsúlyozom, hogy a téma megközelítése és megoldása csak a három terület szoros együttműködése, tervszerű, koordinált és rendszeres tevékenysége útján lehetséges.

Csik Pál

Ezt a vidéket nem földművesek lakják

Rákóczi-telep tíz percrenyire fekszik Kisterenyétől. Hegyek közé ékelődnek az utcák, a házak változatosak: a magyar falura annyira jellemző uniformizált sátoros épületekből itt keveset látni. A telepet körülbelül annyi ember lakja, mint egy közepes nagyságú nórádi falut.

A kerítések mögött parányi kertek. Méretükből látszik, ezt a vidéket nem földművesek lakják.

Rákóczi-telep a huszas évek elején épült, akkoriban nyíltak itt a bányák: a József- és György-akna, Szurdokbánya és a többi. A lakosok napjainkig szinte kizárólag bányászattal foglalkoztak.

×

— A bányák lassan kimerültek, egyre kevésbé volt gazdaságos a termelés. Aztán pár éve meg is szűntek az itteni tárók — meséli Valent József tanító. Régi ember a telepen, több mint 20 éve él itt, „falubelinek” számít.

— Az emberek mind a bányából éltek. Aki nem a föld alatt dolgozott, az is többnyire közvetett kapcsolatban állt a szénnel — folytatja. — Hogy mi lett az emberekkel? Általában azt hiszik, hogy az új élet-

formára való átállás komoly gondokat okozott. Az igazság az, hogy sokan ma is bányászok; Szorospatákra vagy Kányásra járnak, egy részük nyugdíjba ment. Viszonylag kevesen helyezkedtek el más területen.

Az idegenek meglepődve állapítják meg, hogy nap közben jobbára idős és középkorú férfiakkal találkozhatnak az utcán, nőket viszont csak elvétve látni. Azért van így, mert több olyan üzem nyílt a környéken, mely elsősorban női munkakerőre számít. Az asszonyok eljárnak Kazárra a varrodába, és a nagybáttonyi harisnyagyárba.

Régen otthon kellett maradniuk, mert ha jött az ember a bányából, meleg ételt kellett tennie az asztalra, meg legelőbb is forró fürdővizet készíteni, hiszen valamikor szénporosan jöttek meg a férfiak a föld alól. . .

Ez persze már a régmúlt. Mostanában reggelente több az asszony a buszon, mint férfi. . .

Bizony, napközben elég nehezen telik itt az idő. A paraszti munkához nem szoktak az itteniek, a könyvhöz sem, maradnak hát a hosszú beszélgetések, sörözgetés, meg a kártyaklub. Aki munkához — mégpedig igen kemény munkához — szokott, nehezen viseli a tétlenséget. A nyugdíjasok szinte valamennyien eljárnak idénymunkára, s többségük nem a pénz miatt

(hiszen a nyugdíjakra igazán nem lehet panasza), hanem, hogy értelmesen teljen az idő. Van aki az Alföldre jár, meg Szabolcsba almát szedni, az egyik szomszéd Nagyorosziba utazgat egy építkezésre. Na, de efféle munkák rövid ideig tartanak. . . Az egyik öreg szobrokot farag, a másik kertitörpéket gyárt. . . A „társasági élet” a kártyaklubban zajlik. Alig várják az öt órát. Évek óta rendszeresen, minden nap leülnek az asztalhoz. Volt idő, amikor Juhász bácsihoz igazítottuk az órát. Amikor elhaladt az ablak előtt, tudtuk: öt perc múlva öt.

×

A tér valóban a telep központja. Egyik oldalán az italbolt, a kultúrház, a másikon egy zöldségkereskedés. A fák alatt néhány pad. A szemerkélő esőben sem üres az út: öregek álldogálnak, beszélgetnek.

Magas, széles vállú férfi csatlakozik hozzánk, kezében műanyag vödör. A „honnán-hová?” kérdésre válaszolva mondja:

— A kutyának viszem az ételt.

A régi Rákóczi-tárónál dolgozott. Most a Földtani Intézetnek van ott raktára. Száznál több lépcső megmászása után bukkan fel a lejárát. Két hatalmas bernáthegyi ugrándozik körülöttünk. — Ez a táró annak idején a vājártanulók tanbányája volt — magyarázza vendéglátónk. — Kitűnő mesterek oktatták itt a gyerekeket három éven át. Mindenféle munkafolyamatot kipróbáltak, gyakoroltak, s közben termeltek is, mégpedig nem is akármenny-

nyit. Úgy emlékszem, hatvanhét táján szűnt meg itt a bánya. Más tárók még éveken át működtek...

×

Budavári Károly, Kossuth-díjas vágárt az utcán szólítom meg. Markáns arcú, megtermett férfi. Már nyugdíjas. Készséggel beszél életéről, a telepről, a bányászatról: ezek a fogalmak számára szinte ugyanazt a tartalmat hordozzák.

— Negyvenkét évig dolgoztam a bányában. Voltam küldönc, vágár, majd gépkezelő, végül brigádvezető. Az első bányák egyikében kezdtem. József-aknán, 13 éves koromban. Nehéz idők voltak...

A felszabadulás után magam is rájöttem: kell a szén az élet megindulásához, az újjáépítéshez. Akkoriban frontmester voltam, szerveztem az embereket. Katonák is jöttek, meg olyanok, akik nem sokat értettek a szénhez. Úgy csoportosítottam az embereket, hogy öreg bányászok mellé osztottam be az újakat, így aztán mindig ki tudtuk hozni valahogy a normát. Pedig nem volt az gyerekjáték teljesíteni. Nekem például volt tízcillés normám, ami 70 mázsa szén jelent, mert tíz mázsa fért egy csillébe; később volt tizenhárom csille is, ez 92 mázsa szénnek felel meg...

Megmondom őszintén, nekem a mai bányászat már szórakozás lenne, ha bírnám, hiszen már minden gépesítve van. Én még sokat dolgoztam kézi erővel, különösen a múlt rendszerben... Ötvenháromban jelentek meg az első gépek, de ahol én voltam, csak Kóta-féle rakodógép volt. Vítettük magunkkal egyik munkahelyről a másikra. Motorral működött, lánc hajtotta, mint a kerékpárt. Lábunk közé vettük, volt rajta egy három méteres kaparószalag, arra kotortuk két oldalról a szenet. Ez már sokat jelentett. Egy ember harminc csille szén is megkapart. Aztán, ha odébb kellett állni, négyen megfogtuk a gépet, és vittük az új munkahelyre...

Most már nagyon jó a bányászoknak, megmondom őszintén. A vége felé már nekünk is könnyebbedett. Az volt a baj, hogy mi már elég gyenge kalóriájú szenet bányásztunk — a múlt rendszerben kitermelték a jó szén javát... Jómagam 1965-ben mentem nyugdíjba, azóta a Földtani Intézetnél dolgozom, mint portás.

A Kossuth-díj? Bizony az nagy esemény volt! Ötvenhárom március tizenötödikén felhívtak Budapestre. Az Országház csarnokában, ott adta át a díjat a nehézipari miniszter. Leültettek szép sorban mindnyájunkat, meg volt számozva mindenkinek a helye, úgy szólítottak bennünket. Este a kormány tagjai fogadták a küldötteket. Vacsora volt, beszélgetés. Ezeket az órákat nem felejt el az ember soha. Ahogy itt beszélgetünk, könnyűnek tűnik minden, pedig sok munka volt a 16 kitüntetésem meg a Kossuth-díj mögött is...

Mi tagadás, eljárt az idő. Szerencsére, azért van miről beszélgetni a régi munkatársakkal. Elhihetik, negyvenkét év nem kis idő, történt egy s más az emberrel...

×

Bedő Sándor bácsi neve fogalom a telepen. 1924 óta él itt. 79 éves, de kedélye, humora — azt mondják — semmit sem kopott. Mindenből tréfát csinál, nem sokáig maradnak meg közelében a rosszkedvű emberek.

— A színház volt a szenvedélyem — meséli. — Persze, amatőrökkel, műkedvelőkkel dolgoztam. Már a háború előtt is tanítottam be darabokat, de a legszebb korszak a felszabadulást követő hónapoktól egészen 1961-ig tartott. Játszottunk mi mindenfelét, főleg népszínműveket: A betyár kendőjét, a Cigányt, a Te csak pipálj, Ladányi-t...

Mikor hozzáfogtunk, semmink sem volt. Összejött mégis minden. A fiúk hordták a vizet, a lányok süroltak, én meg a kulisszákat festettem, díszítettem a színpadot...

Nagyon szerettem azt a gárdát. A csoport zöme bányában dolgozott, akadt egy-két iparos, azok feleségei, lányai. Jártuk a környéket is. Voltunk Mizserfán, Nemtibányán, több környékbeli faluban. Akadtak nehéz pillanataink: a székeket úgy kunyeráltuk össze az előadás kezdetén. Manapság könnyebb lenne az ifjúságnak, ha foglalkoznának ilyesmivel. De hát van már jobb szórakozás is: jönnek ide színészek, énekesek, itt a tévé, mozi is van... Amikor befejeztük a műkedvelő színjátszást, került ide egy keskenyfilm vetítő, azt kezeltem egy darabig, aztán „rámfogták”, hogy öreg vagyok...

— Fiatalos elgondolásai vannak az én uramnak — szól közbe Sándor bácsi felesége. — A tánzenét szereti. Húz engemet is, hogy gyere, táncoljunk...

— Látod, már megint kibeszéled az embert — kacsint Sándor bácsi. — Hiába, az asszony nép csak nem tudja tartani a száját.

×

Az eső rákezdet. Már zuhog, amikor sétálunk fel az emelkedőn. Fröccsen a tó-

csa vize, cuppog a sár: falusias a hangulat. Belépünk a kertkapun. Az udvaron szobrok: Kossuth, Lenin. A szabad ég alatt domboldálnak támaszkodó alakok meglepik a vendéget. Úgy tűnik, mintha a földből nőttek volna ki. Valamilyen primitív kedvesség és tagadhatatlan szobrászi képesség keveredik bennük. Anyaguk nehezen megmunkálható terméskő.

— Ifjú Tóth Józsefnek hívnak — kezdi a házigazda. — Így bizony, hiába ősz a hajam. Nem tanultam én senkitől a szobrászkodást, csak úgy magamnak csináltam. Akkor kaptam rá igazán, amikor nyugdíjba mentem. Meg, hogy a feleségem is elhalt, egyszerre nagyon sok lett az időm...

Ez itt Rákóczi lenne. Magam öntöttem ki bronzból, aztán utána csiszoltattam.

Elég sokat molesztáltak, csúfolódtak, hogy ilyesmire adtam a fejem. Mondtam is Szabó Pista bátyámnak: Voltam Bükk-széken, átmentem a parkon és utánam sügtak: „Ott megy ifjú Tóth József, szobrászművész”. Pista bátyám meg azt mondta, ne törődj vele. Hát nem is törődök én, de azért csak bánt a dolog.

×

Fiatal, energikus ember Jakab Gábor, a telep KISZ-titkára. Az olajkályhával bíbelődik. Ma este összejönnek a fiatalok, itt a klubban, s kint bizony érződik már az ősz.

— Nem mondhatnám, hogy sokan vagyunk, harminchárom tagja van az alapszervnek. Igaz, hogy sokan a munkahelyükön, az iskolákban tagjai az ottani KISZ-nek. Sokan eljárnak.

A klub hétfő kivételével mindennap nyitva van. A program kötetlen. Öt-hat éve nagyon jól ment a klubélet. Most, sajnos, valamilyen formáság miatt elakadtak igazolványaink Terenyén, nem kaptuk meg a működési engedélyt, ezek nélkül pedig hivatalosan nem létezhet semmiféle klub. Pedig meglennének a feltételeink. Nem panaszkodhatunk a felszerelésre sem, és a kedvvel sincs hiba.

×

A posta falán hatalmas, furcsa formájú telefonkészülék. Fölötte zománctábla: Segélykérő telefon. E különös szerkezet valamikor a föld alatt működött: távoli munkahelyek, különféle fejtések között létesíthettek általa kapcsolatot. Ma a „polgári” lakosságot szolgálja: közvetlen kontaktust teremt Salgótarjánal.

Talán egy kicsit a Rákóczi-telepiek megváltozott életét is jelképezi: egy valamikori életformából — ha nem is könnyen — sikerrel — váltottak át egy újba, másféle —, s nem kevésbé jelentős — hasznot hozva a társadalomnak.

Hann Ferenc